

Dagens och morgondagens klimatflyktingar

Meningsskapande representationer i politik, nyheter och
populärkultur

Abstract

During the last decade the issue of climate change refugees has emerged as one potential important consequence of climate change. The aim of this thesis is to examine the circulation of representations of climate change refugees and related depictions of responsibility between Swedish politics, Swedish news media and popular culture. This is done through a discourse analytical framework drawing from Foucault and Laclau and Mouffe as well as studies of popular culture in a political science context. The focus of the thesis is on the years 2004-2010. Popular culture is studied through analysis of three films: *The Day After Tomorrow* (2004), *WALL-E* (2008) and *Avatar* (2009). I identify representations of climate change refugees as threats or victims connected to a securitization discourse and a global equity discourse respectively, and find that these discourses ascribe responsibility for climate change refugees to different groups. Furthermore, I find the common premise that it is natural that people are sedentary and settled within nation state borders, which leads to seeing migration as an aberration from the norm and the event of climate change refugees as a disastrous outcome to be prevented rather than as an adaptive strategy in the face of changing circumstances.

Nyckelord: Climate Change Refugees, Discourse Analysis, Popular Culture, News, Film

Antal ord: 9857

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Syfte och frågeställningar.....	1
1.2 Metod	2
1.2.1 Avgränsningar.....	2
1.2.2 Material.....	3
1.3 Disposition.....	3
1.4 Bakgrund: tidigare forskning.....	4
2 Teori	6
2.1 Den sociala verkligheten	6
2.1.1 Diskursanalysens ontologi och epistemologi.....	6
2.1.2 Meningsskapande strukturer och representationer.....	7
2.2 Diskursanalys och makt.....	8
2.3 Diskursanalys av populärkultur	9
2.4 Analytiska utgångspunkter	11
3 Analys.....	12
3.1 Klimatflyktingar i politiken.....	12
3.2 Nyhetsrapportering.....	15
3.3 Populärkultur	16
3.4 Cirkulation av representationer och idéer	20
4 Slutsatser och diskussion	22
5 Referenser	25

1 Inledning

– De rika förstör planeten. Kanske tänker de åka till någon annan planet efteråt, men jag ser ingen annan i galaxen. – Hugo Chávez, december 2009.

Klimatflyktingar har under de senaste åren dykt upp på agendan som en av de kommande stora konsekvenserna av den globala uppvärmningen. Man ser för sig en våg av människor som inte längre kan leva där de tidigare bott, en mänsklig katastrof i stor skala, en invasion av de områden som fortfarande är beboeliga. Science-fiction-scenarion där konsekvenserna av miljöförstöring och global uppvärmning tvingar en stor del av mänskligheten att fly planeten har blivit populär underhållning. Ibland sprids dystopiska framtidsvisioner som påverkar hur vi förhåller oss till klimatförändringen och migration redan idag.

Ansvarsfrågan är central och komplicerad när det handlar om klimatförändringen och dess konsekvenser för människors liv. Som flyktingkommissionären António Guterres sa under COP-15, toppmötet i Köpenhamn: “Nobody can say exactly how many people will be displaced by natural disasters and climate change in the decades to come. Current predictions vary enormously: from tens of millions to over a billion. What one can say with considerable confidence, however, is that the impact of climate change will be felt most strongly by those low-income countries that are least responsible for the phenomenon and least equipped to deal with it.” (UNHCR 2009-12-16).

I någon mån ställs den orättvisa fördelningen av ansvar för och konsekvenser av klimatförändringen på sin spets i frågan om klimatflyktingar. Det är vad jag vill undersöka i denna uppsats. Eftersom klimatflyktingar fortfarande i första hand diskuteras som ett framtidsscenario lägger jag fokus på hur de beskrivs och framställs, det vill säga hur klimatflyktingar konstrueras diskursivt.

1.1 Syfte och frågeställningar

Mitt forskningsproblem behandlar diskurser om klimatflyktingar i Sverige. Syftet är att undersöka cirkulationen av idéer om och representationer av klimatflyktingar mellan olika arenor – nyhetsmedia, populärkultur och politik.

Frågeställningar:

- Hur representeras klimatflyktingar i svensk nyhetsrapportering och svensk politik respektive i populärkultur?
- Hur framställs ansvar i diskurserna om klimatflyktingar?

1.2 Metod

Jag är intresserad av hur klimatflyktingar diskuteras och framställs snarare än av deras empiriska situation, vilket gör någon form av textanalys aktuellt som metod. Jag intresserar mig för diskussionen som ett exempel på en politisk kommunikationsprocess, för hur politik och makt tar sig uttryck i kommunikation – både i explicit politisk debatt, i en mer allmän nyhetskommunikation i medierapportering, och i kulturella uttrycksformer som även de är en del av den samhälleliga kommunikationen kring ett visst ämne.

Idéanalys eller begreppshistorisk metod skulle också kunna vara användbara för att undersöka hur klimatflyktingar beskrivs, men då jag intresserar mig för hur idéer och språk skapar den sociala verkligheten väljer jag istället att göra en diskursanalys. Det är både ett metodval och ett vetenskapsteoretiskt ställningstagande – en av grunderna för diskursanalytisk teori och metod är att den samhälleliga verkligheten ses som socialt konstruerad, konstituerad genom språk och diskurser.

Ett av diskursanalysens särdrag är att den samtidigt fungerar som teori och metod. Diskursanalytisk teori om hur diskurser fungerar och konstituerar verkligheten är därför den teoretiska infallsvinkel jag använder mig av och diskuterar mer i detalj i teorikapitlet.

1.2.1 Avgränsningar

Något som är typiskt för diskursanalysen är att det inte räcker att avgränsa diskursen analytiskt, på förhand. De avgränsningar som deltagarna i diskursen sätter upp är en mycket viktig del av själva diskursen (Neumann 2003:56). Möjligheten att definiera vad och vilka som inbegrips i ett visst fenomen/begrepp/diskurs är ett väldigt viktigt uttryck för makt, och alltså centralt att analysera. Ett definitionsmässigt problem jag behöver förhålla mig till är att klimatflykting och miljöflykting ibland används synonymt, och ibland betecknar olika saker.

Vissa avgränsningar måste självfallet ändå göras från början. Fokus ligger på nutida svensk diskurs. Jag undersöker rapporteringen i svensk media, med fokus nyhetspress, och studerar de texter där ordet ”klimatflykting” (eller synonymer) förekommer. Dessutom analyserar jag svensk politik och populärkultur som berör klimatflyktingar, men jag har inga ambitioner om att göra en uttömmande undersökning av dessa senare domäner. Det skulle bli alltför stort och tidskrävande. En annan avgränsning jag gör framför allt av tids- och utrymmesskäl är att inte undersöka debatten i sociala medier såsom bloggar etc. De kan ses som en del av en samhälleliga kommunikationsprocess men befinner sig ändå på en annan arena än massmedierna, mer i gränslandet mellan det offentliga rummet och det privata. Att mycket skrivs av privatpersoner som kanske inte är medvetna om hur allmänt tillgängliga deras texter blir skulle också

aktualisera etiska frågor. Sociala mediers decentraliserade och ostrukturerade karaktär skulle dessutom göra det väldigt tidskrävande att studera dem.

Naturligtvis är det en alltför stor forskningsuppgift att undersöka populärkultur med referenser till klimatförändringar i största allmänhet, och likaså kan jag inte göra en uttömmande undersökning av all populärkultur där klimatflyktingar dyker upp. Därför undersöker jag filmer som fått relativt stort genomslag i Sverige – som *The Day After Tomorrow* (2004), *Avatar* (2009), och *Wall-E* (2008), och tar dem som exempel på populärkulturell diskurs. Även om begreppet klimatflykting inte används behandlar alla tre filmerna människor på flykt undan förändringar i klimatet och/eller miljön orsakade av människan, vilket gör dem intressanta att analysera. Självklart kan det vara problematiskt att undersöka svensk nyhetsrapportering, svensk politik och populärkultur som producerats någon annanstans, vilket är viktigt att vara medveten om. Huvudpoängen är dock att man i ett svensk sammanhang ser, diskuterar och förhåller sig till innehållet i filmerna och därmed gör dem till en del av svensk populärkulturell diskurs, även om de inte har sitt ursprung här.

Jag gör också en tidsavgränsning. Fokus ligger på 2000-talet. Analysen av populärkultur och nyhetsmedia sträcker sig från 2004 och framåt, medan analysen av svensk politik har ett något längre tidsperspektiv.

1.2.2 Material

En central del av mitt material är artiklar i svensk press. Strategin för insamling av detta material är tämligen enkel – genom sökningar i svenska mediaarkiv, nämligen PressText och Mediarkivet, efter orden ”klimatflykting” och ”miljöflykting”. Dessutom har jag gjort sökningar på olika kombinationer av ”migration” och ”klimatförändring” och ”global uppvärmning” för att fånga in ytterligare texter som behandlar samma fenomen. Sedan har jag sållat bort allt som inte var relevant, exempelvis de artiklar som använde begreppet ”miljöflykting” om el-allergiker samt en mängd korta notiser. Det material som analysen av nyhetspress baseras på består av 76 artiklar från tidsperioden 2005-2010 i svenska dagstidningar, nationella såväl som lokala. Såväl utrikes- och inrikesnyheter, debattartiklar och kultursidor ingår i materialet.

För att studera den politiska diskursen om klimatflyktingar använder jag mig av tidigare forskning – artiklar om klimatflyktingar som fenomen och politisk fråga på internationell nivå och forskning om svensk flyktingpolitik. Därutöver använder jag motioner och utskottsbetänkanden, tillgängliga från riksdagens arkiv på Internet.

Slutligen ingår även filmerna *Wall-E*, *Avatar* och *The Day After Tomorrow* i mitt material.

1.3 Disposition

Inledningskapitlet avslutas med en introduktion till klimatflyktingar som fenomen, baserat på tidigare forskning. Kapitel två behandlar diskursanalytisk teori: dess ontologiska och epistemologiska utgångspunkter, meningsskapande och representationer samt diskursanalytiska angreppssätt på makt och på populärkultur. Därefter följer analysen i kapitel tre. Först gör jag en undersökning av vilka representationer och diskurser som förekommer i svensk politik, svensk nyhetspress respektive populärkultur för att sedan göra en sammanvävd analys av de tre domänerna. Uppsatsen avslutas i kapitel fyra med en diskussion av analysens resultat och slutsatser.

1.4 Bakgrund: tidigare forskning

Redan i mitten av 1990-talet hävdade forskare som Norman Myers att det fanns över 25 miljoner miljöflyktingar i världen, och sedan dess har man förutspått en ständig ökning. När den globala uppvärmningen slår till och orsakar höjda havsnivåer, förändrade monsunsäsonger, torka och översvämningar kan 200 miljoner människor bli tvungna att fly innan år 2050, menar Myers. Andra uppskattar migrationen orsakad av klimatförändringen till mellan 25 miljoner och 1 miljard från idag till 2050 (Brown 2008:11).

Vad är då en klimatflykting? Begreppet ska ha blivit spritt efter orkanen Katrinas härjningar i New Orleans som framtvängde en massevakuering, och kan enkelt definieras som ”en person som befinner sig på flykt på grund av en väderhändelse” (Welzer 2009:35). Exemplet orkanen Katrina visar också på en förklaring till varför det är så svårt att förutspå hur många människor som kan komma att tvingas fly på grund av klimatförändringar, eftersom katastrofen berodde på så mycket mer än den meteorologiska händelsen – den var en produkt av systematisk förstörelse av våtmarkerna i Mississippideltat och dåligt katastrofskydd med underinvesteringar i infrastruktur och bristande katastrofplanering (Brown 2008:12). Katrina – som drabbade ett av världens rikaste länder, märk väl – fick också markant olika konsekvenser för olika befolkningsgrupper. Den afroamerikanska och den fattiga delen av befolkningen var mycket mer utsatt och har i mindre utsträckning återvänt till sina tidigare hem än den rika och vita befolkningen. Eftersom både orsakerna till och effekterna av katastrofer var sociala kan det vara mer rättvisande att kalla fenomen som Katrina *sociala katastrofer* än naturkatastrofer (Welzer 2009:35).

Det är svårt att tydligt och klart avgöra av vilka skäl människor migrerar eller flyr, vilket speglas i den terminologiska förvirringen i litteraturen om miljöbetingad migration. Det talas om klimatflyktingar, miljöflyktingar, miljömigranter, migration driven av klimatförändringar... Vilken term som används är viktigt eftersom det avgör vilka rättigheter människorna i fråga har och vilket ansvar resten av världen har under internationell lag. Människor som flyr miljöproblem och klimatförändringar är idag inte flyktingar i laglig mening då de faller utanför FN:s flyktingkonvention, men flyktingbegreppet används ofta av de som vill understryka allvaret i situationen. De som argumenterar för att utvidga

Genèvekonventionens definition till att inbegripa miljö- och klimatflyktingar har mött motstånd i det internationella samfundet. Ett skäl som anförs mot en utvidgning är att det skulle öka trycket på existerande flyktinghjälpmekanismer så mycket att de skulle sluta fungera. En annan problematisk aspekt är att en människa måste ha korsat en internationell gräns för att tekniskt sett räknas som flykting, medan klimatförändringen troligtvis framförallt kommer att tvinga fram förflyttningar inom nationella gränser. Att istället tala om migration och ut- eller invandring antyder däremot en större valfrihet för människorna som flyttar och ett mindre internationellt ansvar (Brown 2008:13-15 och Bates 2002).

Effekterna av klimatförändringen kan sägas karaktäriseras av *orättvisa* och *osamtidighet*. Klimatet är trögt – vilket betyder att utsläpp av växthusgaser på 1950-talet påverkar dagens klimat. Alltså finns det även en orättvisa mellan generationer vad gäller fördelningen av ansvar och konsekvenser, utöver den mellanstatliga och globala orättvisan som är inneboende i klimatförändringen (Welzer 2009:94-99).

De allra mest kontroversiella miljöflyktingarna flyr undan gradvis och mänskligt orsakad försämring av miljön – och miljöförstörelsen orsakar migration först när effekterna av den filtrerats genom den lokala ekonomiska kontexten (Bates 2002:475). Klimatförändringar kan vara en sådan miljöförsämringsprocess som förstör möjligheterna att livnära sig i ett område, men som genom en indirekt kausal process får migrationen att framstå som ekonomiskt betingad.

Ytterligare en faktor som gör det svårt att skilja mellan klimatflyktingar och andra miljöflyktingar är att klimatförändringen har en förstärkande effekt på gamla miljöproblem och miljöförsämring med andra orsaker. Dessutom kan klimatförändring orsaka våldsamma konflikter eller krig, genom konflikter om resursbrist och minskande levnadsutrymmen. Den orättvisa fördelningen av konsekvenserna av klimatförändringen har en förstärkande effekt på existerande globala asymmetrier mellan nord och syd och fattiga och rika, vilket också kan komma att orsaka våldsamma konflikter (Welzer 2009:40-41, 89-94, 128-132). Är människor som flyr undan denna typ av konflikter då att betrakta som klimatflyktingar och/eller som en del av den klimatförändringsorsakade migrationen? I dagsläget ger forskningen inget entydigt svar.

2 Teori

2.1 Den sociala verkligheten

Vad är en diskurs? En enkel definition är ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (Winther Jørgensen – Phillips 2000:7). Diskursen är alltså hur vi beskriver och därigenom förstår verkligheten. Lite mer precis är teoretikerna Ernesto Laclau och Chantal Mouffes uppfattning att en diskurs är en fixering av betydelse inom en viss domän. Det är en reducering av tecknens möjliga betydelser, ett försök att skapa entydighet och hindra dem från att glida i förhållande till varandra. Men denna tillslutning av tänkbara betydelser är alltid tillfällig. Ingen diskurs kan fixeras så totalt att den inte kan förändras och undergrävas av andra konkurrerande diskurser (Winther Jørgensen – Phillips 2000:33-35).

2.1.1 Diskursanalysens ontologi och epistemologi

Att arbeta med diskursanalys är både ett metodval och ett vetenskapsteoretiskt ställningstagande – en av grunderna för diskursanalytisk teori och metod är att den samhälleliga verkligheten ses som socialt konstruerad, konstituerad genom språk och diskurser. Vi kan aldrig undersöka verkligheten direkt, ofiltrerat. Istället ligger fokus på vårt sätt att förstå verkligheten. Det hänger samman med en subjektivistisk epistemologi och i viss mån en relativistisk ontologi. Iver Neumann skriver att frågor om ontologi ofta hamnar i bakgrunden för diskursanalytiker medan kunskapsteoretiska frågor står i centrum. Det intressantaste är inte vad som faktiskt existerar utan hur det framstår, och hur det håller på att förändras (Neumann 2003:14). Alltså behöver användningen av diskursanalys inte betyda ett förnekande av att det finns en materiell verklighet någonstans därute – utan bara att det som är intressant att studera är den socialt konstruerade verkligheten och vår förståelse av den. Laclau och Mouffe beskriver den fysiska verkligheten som helt socialt överlagrad. Tillträdet till den förmedlas alltid av diskurser, och därför måste vi undersöka diskurserna. Det är de som avgör exempelvis om en konkret och fysiskt existerande gatsten är ett konstverk eller ett vapen (Winther Jørgensen – Phillips 2000:42).

Diskursanalysen strävar inte efter att sortera påståenden i sanna och falska, utan efter att undersöka vilka mönster det finns i dem och ”vilka sociala

konsekvenser olika diskursiva framställningar av verkligheten får” (Winther Jørgensen – Phillips 2000:28).

2.1.2 Meningsskapande strukturer och representationer

Ett sätt att förstå varför olika framställningar av verkligheten får olika sociala konsekvenser är genom att studera meningsskapande. Att förstå mening är en av förutsättningarna för att förstå mänskligt handlande – mening är det som sätter ramarna för våra handlingar och vår förståelse av världen. När mänskligt agerande tillskrivs en mening är det ett resultat av de tolkningsmöjligheter som finns i det språk agerandet beskrivs med. Alltså är möjligheterna och begränsningarna inom ett språk inte bara språkets horisont utan även de möjliga handlingarnas horisont (Shapiro citerad i Neumann 2003:37). Att studera språk och meningssystem är alltså ett sätt att studera ramarna för mänskligt handlande. Michel Foucault diskuterade meningssystem som ”sanningsregimer” eller ”kunskapsregimer” för att analysera kopplingarna mellan kunskap och makt, vilket jag ska återkomma till.

Ett språk, eller mer specifikt en diskurs, innehåller en lång rad modeller som kan användas för att skapa mening. Dessa modeller kan kallas representationer. De är socialt reproducerade fakta, saker och händelser i världen så som de framstår för oss. Representationer är inte de fysiska tingen i sig utan ”det som återstår när tingen filterats genom det som står mellan oss och världen: språket, kategorierna, o.s.v” (Neumann 2003:33). För att återvända till Laclau och Mouffes gatsten, så är gatstenen det fysiska tinget medan ”konstverk” och ”vapen” är tänkbara representationer av den.

Det är inte bara föremål som representeras i diskurser. Även mer abstrakta storheter som exempelvis ”barbari” och ”demokrati” och kollektiva identiteter representeras och konstitueras diskursivt. Laclau och Mouffes diskurst teori har en välutvecklad och användbar teori om identitet och gruppbyggnad. De utgår från att det mänskliga subjektet alltid är splittrat och decentrerat, till skillnad från den vanliga uppfattningen om det individuella subjektet som en autonom och suverän enhet. Identitet är identifikation med en subjektsposition i en diskurs, och varje subjekt har flera identiteter allt efter vilken diskurs det ingår i. Samma individ kan till exempel identifiera sig som ”kvinna”, ”arbetare”, ”flykting” och ”konstnär”, beroende på vilken diskurs som är aktuell. När dessa olika diskurser aktualiseras samtidigt och står i konflikt med varandra är subjektet överdeterminerat (Winther Jørgensen – Phillips 2000:21, 48-51). Sammanfattningsvis är identiteter konstitutiva, relationella och situationella. De är centrala att analysera för att förstå politiska processer, de konstrueras alltid i förhållande till andra, och de är situationsbundna. Dessutom är identiteter föränderliga och kräver ständig bekräftelse, re-representation (Neumann 2003:110-111).

Eftersom individer har flera identiteter och därmed möjlighet att identifiera sig på olika sätt i en given situation så kan gruppbyggnad förstås som en reducering av möjligheter. Vissa identifikationsmöjligheter framställs som relevanta och andra ignoreras, och på så sätt skapas en grupp. Skapandet av en kollektiv

identitet innebär också alltid ett uteslutande av den Andre man identifierar sig i förhållande till, och ett ignorering av skillnaderna inom gruppen. Representationer är centrala för gruppbildningsprocesser. Enligt Laclau konstitueras en grupp i samma ögonblick som någon talar om eller till den eller på dess vägnar (Winther Jørgensen – Phillips 2000:51-54).

2.2 Diskursanalys och makt

Foucault är en viktig inspirationskälla för diskursanalys i allmänhet och har i stor utsträckning influerat synen på makt. Foucaults arbete går bortom en analys av makt som ett förtryckande redskap som vissa aktörer utövar mot passiva subjekt. Makten ses istället som produktiv. Den skapar diskurser, kunskap, kroppar och sanning (Winther Jørgensen – Phillips 2000:19-21).

Makten skapar kunskap och är beroende av kunskap. Maktutövning legitimeras genom mer eller mindre sammanhängande kunskapssystem, menar Foucault. Eftersom makt är överallt förekommande och universell kan inte studiet av makt begränsas till bara att studera stater och regeringar. I dagens samhälle är alla former av makt och styrelse sammanlänkade, enligt det foucaultianska perspektivet (Brass 2000:306, 319). En diskurs eller, med Foucaults term, en kunskapsregim är det som sätter reglerna för vad som alls går att säga, och vad som ses som sant och falskt. Då makt i det foucaultianska perspektivet hänger så tätt samman med kunskap innebär det att makt både är produktiv och begränsande. Den skapar kunskap och avgör samtidigt vilka möjliga sätt att förstå världen som utesluts. Denna syn på makt förs vidare av bland annat Laclau och Mouffes diskursteori. Däremot identifierade Foucault bara en kunskapsregim per historisk epok, vilket det mesta av dagens diskursanalys ifrågasätter. Istället har det blivit vanligare med en mer konfliktinriktad analys av hur konkurrerande diskurser existerar parallellt och strävar efter att få avgöra vad som är sanning (Winther Jørgensen – Phillips 2000:19-21). Det betyder att även synen på makt blir mer pluralistisk – om det finns konkurrerande diskurser under samma tidsperiod och diskurser alltid genomsyras av makt så kommer maktutövning att ske inte bara från olika håll utan också med olika syften.

Diskursteorin ansluter sig som sagt till Foucaults syn på makt som produktiv. Samtidigt lägger Laclau och Mouffe mycket större vikt vid att analysera diskursiv kamp – de tillfällen när det råder strid om vilka diskurser som ska få avgöra hur samhället inrättas. Enligt detta synsätt är makt det som producerar exempelvis ”samhälle” och ”identitet”. Politik handlar då om det kontingenta, det tillfälliga och villkorliga, i fenomen som ”samhälle” och ”identitet”. Alla fixeringar av betydelse kan enligt diskursteorin ses som politiska, eftersom de utesluter andra möjliga sätt att organisera samhället och förstå världen (Winther Jørgensen – Phillips 2000:43-45).

Neumann ifrågasätter nyttan av att se alla diskurser som genomsyrade av makt och all diskursiv kamp som politisk. Han menar att maktaspekten inte bör kopplas till striden om representationer som vill framställa det ena eller andra som

normalt, utan till effekterna av denna kamp. ”Det politiska är striden om skillnader som är betydelsefulla” (Neumann 2003:148). Det problematiska med detta försök till åtskillnad mellan politisk och opolitisk diskursiv kamp är förstås hur någon ska kunna avgöra vad som är en betydelsefull skillnad. Man kan mycket väl hävda att frågan om vilka skillnader och effekter av diskurser som är politiska är en i högsta grad politisk fråga i sig. Det betyder inte att alla diskurser är lika viktiga, lika politiska och har lika stora effekter på människors liv. Däremot verkar det vara ett tveksamt och fruktlöst projekt att försöka definiera vissa diskurser som helt opolitiska eller fria från maktdimensioner.

Skapandet av kollektiv identitet är i högsta grad ett politiskt projekt med maktaspekter. Att gruppbildning är en reducering av möjligheter innebär att alternativa sätt att bilda grupper utesluts. Eftersom en gruppidentitet skapas i förhållande till andra grupper så för en representation av en grupp också med sig en viss samhällsbild: ett utpekande av vilka skiljelinjer som är centrala. Det omvända gäller också – varje samhällsbild eller politiskt projekt ger olika sätta att dela in människor i grupper (Winther Jørgensen – Phillips 2000:52-54). Exempelvis fokuserar ett feministiskt perspektiv på kön, ett marxistiskt på klass, och ett nationalistiskt på individers sammanhållning inom nationalstater. Vilka grupper som representeras diskursivt och vilken bild av samhället som därmed blir dominerande kan få väldigt tydliga sociala konsekvenser. Vem som identifieras som medborgare med rätt att få tillgång till välfärdssystemet är exempelvis avgörande för mångas livsvillkor i ett land. Alltså har representationer av grupper betydande makt över människors liv.

2.3 Diskursanalys av populärkultur

En stor del av diskursanalysens poäng är att allt kan vara politiskt och genomsyras av makt, eller åtminstone användas av makten och politiken. Det betyder att det statsvetenskapligt intressanta, det politiska, finns att hitta även bortom traditionella studieobjekt som partipolitik, staten och akademien. Analys av exempelvis populärkultur låter oss se hur samma eller olika verklighetskonstruktioner genomsyrar även de delar av samhällslivet som generellt inte ses som politiska. Neumann och Daniel Nexon argumenterar för värdet av att analysera populärkultur i studiet av internationell politik och diskuterar fyra sätt att studera och använda populärkulturen: som en orsak till eller konsekvens av internationella politiska processer, som spegel av verkligheten i bland annat pedagogiskt syfte, som källa till data om dominerande normer och idéer, och som konstituerande (Neumann – Nexon 2006:11-17). Ses populärkulturen som konstituerande innebär det att den, på samma vis som alla diskurser, formar eller upprätthåller vissa föreställningar och representationer av verkligheten. Kultur, och populärkultur, är en samling praktiker, representationer, språk och sedvanor som skapar mening: ”the context within which people give meaning to their actions and experiences and make sense of their lives” (Tomlinson citerad i Weldes 2003:6). Det innebär att populärkultur är en del av de

meningsskapande strukturer som sätter ramarna för mänskligt handlande. Populärkultur kan även spegla generella kulturella teman och antaganden på ett tydligare sätt än vad elitdiskurs gör.

Alla diskurser bygger på representationer av verkligheten. Man kan dock göra en åtskillnad mellan representationer i exempelvis politiska tal, akademiska skrifter och nyhetsrapportering å ena sidan och representationer i underhållning och populärkultur å den andra. Den första gruppen kan vi kalla första gradens representation: den framställs som en sann avbildning av verkligheten. Andra gradens representation däremot presenterar verkligheten, det sociala och politiska livet genom ett lager av fiktion. Men andra gradens representationer är ändå en av de resurser människor använder för att förstå sin omgivning, med Foucaults term en del av ”arkivet”. Det är värt att tänka på att nyheter och politik har en betydligt mindre publik än populär underhållning, och att andra gradens representationer för många människor är en viktigare källa till information om samhället än vad första gradens representationer är (Neumann – Nexon 2006:6-8). Hur många människor får inte sitt huvudsakliga intryck av brottslighet och polisarbete från deckare, till exempel?

Det är problematiskt för statsvetare att slå ihop första och andra gradens representationer med varandra, eftersom det handlar om representationer av verkligheten å ena sidan och uttalad fiktion å den andra, men det är ändå värt att försöka analysera dem tillsammans. Det kan hjälpa oss förstå varför vissa narrativ är effektiva för att legitimera politisk handling (Neumann – Nexon 2006:17). Populärkultur bidrar till att skapa bilder av världen, och politiska budskap måste vara strukturellt kongruenta med människors vardagliga erfarenheter och förståelser för att uppfattas som relevanta och rimliga. Alltså är populärkulturellt implicerat i skapandet av samtycke för regerande och politisk handling (Weldes 2003:7).

För att studier av populärkultur ska vara statsvetenskapligt intressanta måste de vara situerade – det vill säga kunna relatera representationer i den populärkulturella diskursen till desamma i en politisk eller social diskurs. Detta kallas också att påvisa intertextualitet, och kan till exempel handla om att finna gemensamma representationer och bilder (Neumann 2003:86). Begreppet intertextualitet, som används bland annat av den kritiske diskursanalytikern Norman Fairclough, betyder att kommunikation bygger på tidigare kommunikation, att texter hänvisar mer eller mindre öppet till varandra. Det poängterar att texter alltid är en del av ett historiskt sammanhang (Winther Jørgensen – Phillips 2000:77-78). Men relationen mellan texter och mellan politik och populärkultur handlar inte enbart om att det finns beröringspunkter, delade metaforer eller representationer. Det intressantaste är när det finns överlappningar i grundläggande epistemologiska och ontologiska antaganden, som kunskapens natur, relationen mellan gott och ont och Jaget och den Andre. Poängen är att populärkultur och politik använder sig av samma förråd av kulturell mening för att beskriva världen. Det finns en cirkulation av mening mellan helt olika domäner (Weldes 2003:15-16).

Detta betyder dock inte att det nödvändigtvis är möjligt eller ens eftersträvansvärt att etablera någon slags kausala samband mellan representationer i kultur och politik, eller att spåra exakt hur de rör sig från en domän till en annan.

2.4 Analytiska utgångspunkter

Låt mig sammanfatta några av teorikapitlets huvudpoänger inför analysen. En diskurs är en tillfällig fixering av betydelse inom en viss domän. Det är genom diskurser människor beskriver och förstår verkligheten. Ett av de centrala teoretiska begreppen jag använder är representationer, som är den diskursiva framställningen av fenomen. Grupper skapas genom att representeras, när de blir talade till eller talade om. En viktig poäng är att såväl kollektiva som individuella identiteter är konstitutiva, relationella och situationella. De kan inte frikopplas från sin kontext. Förmågan att peka ut vissa skiljelinjer som centrala och därigenom skapa grupper är en viktig aspekt av makt. Jag ansluter mig till den foucaultianska synen på makt som produktiv, inte bara förtryckande. Senare diskursanalytikens utgångspunkt att konkurrerande diskurser kan kämpa om att definiera sanningen inom en domän är vägledande för min analys.

Vidare förstås populärkultur som konstituerande – det vill säga att även andra gradens representationer, som presenterar verkligheten genom fiktion, ingår i de meningsskapande strukturer som konstituerar den sociala verkligheten och låter människor förstå sin omvärld. Första och andra gradens ska inte likställas med varandra. Däremot bör de undersökas tillsammans för att finna cirkulationen av representationer, idéer, metanarrativ eller delade epistemologiska och ontologiska antaganden.

3 Analys

3.1 Klimatflyktingar i politiken

Den svenska flykting/asylpolitiken regleras i utlänningslagen som bygger på bestämmelserna i Genèvekonventionen, EU:s skyddsgrundsdirektiv, mottagningsdirektiv och asylprocedurdirektiv. Det finns tre typer av statusförklaring som ger rätt till asyl i Sverige: *Flyktingstatusförklaring* som bygger på Genèvekonventionen, *alternativ skyddsstatusförklaring* som bygger på EU:s skyddsgrundsdirektiv och gäller internationellt, samt *övrig skyddsstatusförklaring* som endast gäller i Sverige. I den övriga skyddsstatusförklaringen ingår personer som ”inte kan återvända till sitt hemland på grund av miljökatastrof” (Migrationsverket 2010).

I tidigare forskning har gjorts diskursanalytiska undersökningar av migrations- och flyktingpolitik, både inom Sverige och internationellt. Sara Kalm undersöker den globala styrningen av migration och identifierar två motstridiga migrationsdiskurser i internationell dialog – migration som en utvecklingsfråga eller migration som en säkerhetsfråga. Bägge dessa diskurser kan fungera parallellt, men migration som säkerhetsfråga har sannolikt större betydelse på nationell nivå medan inramningen av migration som en utvecklingsfråga gör den möjlig att diskutera i globala forum (Kalm 2008:57). Samma diskurser kan i viss utsträckning också spåras i svensk migrationspolitik. Ett exempel på diskursen om migration som en utvecklingsfråga är den pågående utredningen *Cirkulär migration och utveckling* som ska studera utvecklingspotentialen i tillfällig och upprepad migration (SOU Direktiv 2009:53).

Flera forskare har undersökt hur invandring i svensk politik framställs som en säkerhetsfråga eller ett hot mot den svenska nationen (se t.ex. Abiri 2000, Johansson 2005). Elisabeth Abiri menar att den svenska attityden till immigration har gått från en positiv syn på flyktingmottagande som motiverades med internationell solidaritet på 70-talet, till att internationell solidaritet allt mer ställdes mot nationell solidaritet och välfärdsstatens överlevnad, för att landa i 1990-talets exklusionism då invandring kom att ses som ett hot mot den nationella säkerheten (Abiri 2000:32). *Securitization* av migration kan ske på åtminstone fyra olika sätt: genom traditionella säkerhetshot såsom spioner och terrorister, genom militär hantering av flyktingströmmingar, genom att transnationell migration ses som ett hot mot nationell suveränitet, och genom att den framställs som en subnationell utmaning av civilsamhället (Abiri – Hettne 2000:190). Något som kan tyckas paradoxalt är att invandring behandlades som en säkerhetsfråga i

den praktiska politiken i nästan tio år innan diskursen om invandring förvandlades till en säkerhetsdiskurs under 1990-talet (Abiri – Hettne 2000:187).

Detta hänger sannolikt samman med den roll flyktingpolitiska visioner spelar för Sveriges nationella självbild som ett föregångsland. För att upprätthålla denna självbild presenteras svensk flyktingpolitik som human, generös, rättssäker och dessutom baserad på de mänskliga rättigheterna och som ett internationellt föredöme. Denna självbild har bevarats intakt även när den flyktingpolitiska praktiken har blivit mer restriktiv. Det blir begripligt först om den flyktingpolitiska självbilden förstås som en del av en svensk nationalism, som även gör det möjligt att exkludera de som inte tillhör nationen eller ses som svårintegrerade (Johansson 2008:126-128). Svenska migrationspolitiska diskurser har överlag från 1960-talet och framåt varit tätt sammanflätade med nationalstatliga diskurser. Välfärd är en viktig del av svensk självbild, och i kombination med tanken att välfärden är till för det svenska folket uppstår något som kan kallas välfärdsnationalism. Logiken blir att eftersom välfärden i grunden tillhör den svenska befolkningen så är det upp till befolkningen hur mycket man tycker sig ha råd att dela med sig. Detta har kombinerats med ett misstänkliggörande av migranternas skäl för att komma till Sverige, och att flyktingar framställs som ekonomiska flyktingar (Johansson 2005:246-252).

Statsminister Fredrik Reinfeldt sa i oktober 2006, när han presenterade alliansens regeringsförklaring, att: ”Sverige skall ha en human flyktingpolitik och vara en fristad för dem som flyr undan förföljelse och förtryck. Rätten till asyl ska värnas och den utveckling vi ser i Europa, mot mer av stängda gränser, skall motverkas.” (Johansson 2008:113). Reinfeldt bygger alltså på den svenska flyktingpolitiska självbilden som ett generöst föregångsland, och positionerar sig mot de restriktiva europeiska tendenser som Sverige i egenskap av EU-medlemsland ändå är en del av. Dessa restriktiva tendenser kan bland annat lokaliseras till agenturen Frontex som sedan 2004 leder och förvaltar byggandet av ett gemensamt europeiskt gränsskydd med kraftigt förstärkt gränsbevakning. Det har skett i delvis förebyggande syfte mot bakgrund av förväntningen att den internationella migrationen kommer att öka avsevärt i framtiden, i synnerhet den miljöbetingade migrationen. En del av detta arbete är att gränserna förskjuts utåt genom samarbeten med polis och myndigheter i emigrant- och tredjepartsländer och skydds-zoner och skyddsläger utanför EUs territorium. Ansvaret för att förhindra migration med våld om så krävs delegeras till exempelvis afrikanska myndigheter. EU-länderna kan utnyttja sina ekonomiska, teknologiska och maktpolitiska fördelar för att delegera våldsutövande och därigenom skapa sig en teknisk oskyldighet (Welzer 2009:152, 160-162).

I en motion av bland annat miljöpartisten Bodil Ceballos i oktober 2009 argumenterades för att ge klimatflyktingar flyktingstatus enligt Genèvekonventionen: ”Vi ser nu nya migranter som tvingats flytta tillsammans med sina familjer p.g.a. miljö- och naturkatastrofer. Klimatpåverkan spär på detta, t.ex. höjda havsnivåer, kusterosion, ökenspridning, kollapsande ekosystem, vattenföroreningar, ändrade regnmängder och regntider samt ökat antal stormar och översvämningar. Människor kan inte längre bo kvar på sina hemorter och i vissa fall riskerar hela nationer att försvinna under vatten. Hittills används ordet

flykting endast för dem som flytt någon form av förföljelse i hemlandet. Vi menar att klimatflyktingarna också måste omfattas av flyktingbegreppet i Genèvekonventionen.” (Ceballos m.fl, mot. 2009/10:Ju384). Motionen behandlades av Socialförsäkringsutskottet som menade att inga förändringar behövdes då utlänningslagen redan ger principiell rätt till uppehållstillstånd för personer som inte kan återvända till sitt hemland på grund av miljökatastrofer (SfU 2009). Riksdagen gick på utskottets rekommendation och avtog motionen.

Det är oklart om beslutet betyder att utskottet och riksdagen menar att klimatflyktingar redan har rätt att få asyl i Sverige eftersom de faller under bestämmelsen om miljökatastrofer. Oli Brown håller fram Sverige som ett gott exempel – det enda land som överhuvudtaget kommer nära att acceptera klimatomigranter som flyktingar, men påpekar att det är oklart vad lagen betyder i praktiken (Brown 2008:39). Enligt uppgifter i december 2009 är Danmark det enda EU-land som de facto tar emot klimatflyktingar (TT 2009a).

Utskottets betänkande och riksdagens beslut betyder att man menar att det inte finns något behov eller någon anledning för Sverige att agera för en utökning av Genèvekonventionens flyktingdefinition. Den svenska lagstiftningen erbjuder redan skydd för människor som drabbats av miljökatastrofer – vilket alltså anses fullt tillräckligt. Om beslutet betyder att riksdagen anser att klimatflyktingar redan har rätt att få skydd i Sverige innebär det att gruppen ”klimatflyktingar” representeras som människor som inte kan återvända till sitt hemland på grund av en miljökatastrof. Det exkluderar alla de människor som kan tvingas fly på grund av klimatförändringens mer gradvisa effekter. Men den avslagna motionen innebär faktiskt ett beslut att *inte* inkludera/representera klimatflyktingar i svensk lagtext eller i en officiell svensk ståndpunkt i internationell debatt. När någon talar om eller till en grupp konstitueras denna grupp, enligt diskursteoretikern Laclau. Riksdagens beslut kan alltså förstås som en ovilja att se klimatflyktingar som en särskild grupp med gemensamma förutsättningar och problem. ”Människor som inte kan återvända på grund av miljökatastrofer” är en kollektiv identitet som inte har samma slagkraft som ”klimatflykting”, bland annat eftersom identiteten ”flykting” ger rätt till skydd och lägger ansvaret för detta skydd hos det internationella samfundet. I motionen argumenterades för att inkludera klimatflyktingar som en kategori i Genèvekonventionen, vilket skulle vara en stark institutionalisering av en klimatflyktingdiskurs som ger människor som flyr klimatförändringen samma rättigheter som människor som flyr krig och förtryck. I beslutet att avslå motionen påpekades att den svenska utlänningslagen redan uppfyller Genèvekonventionens krav och dessutom ger skydd till flyktingar undan miljökatastrofer, vilket går utöver Sveriges internationella skyldigheter. Tänkvärt är att sannolikheten förmodligen är liten att ett stort antal flyktingar undan plötsliga miljökatastrofer skulle kunna ta sig från de sydliga delar av världen som är mest i riskzonen och genom EU:s alltmer restriktiva gränsskydd hela vägen fram till Sverige. Men då beslutet formuleras på detta vis kan den svenska självbilden som ett generöst och humant flyktingpolitiskt föregångsland ändå bibehållas.

3.2 Nyhetsrapportering

När klimatflyktingar förekommer i svensk nyhetspress är det oftast som ett troligt framtidsscenario. I majoriteten av artikelmaterialen står inte klimatflyktingarna i fokus för artikeln, utan ingår i en rapportering relaterad till klimatförändringarna i allmänhet. Särskilt tydligt är det i debattartiklar, där prognoser om miljontals framtida klimatflyktingar används som ett argument för att det är nödvändigt att omedelbart agera i klimatfrågan. Exempelvis: "Försörjningen för 150 miljoner invånare i Bangladesh sviktar om havet stiger och för in salt i odlingsmark och brunnar. Det är bara ett exempel på hur miljontals människor kan bli miljöflyktingar om vi inte tar ansvar och utvecklar nya system och modeller baserade på global solidaritet." (JAK 2007). Begreppen "klimatflyktingar" och "miljöflyktingar" används i stort sätt synonymt. De definieras sällan i materialet men används för att beteckna människor som flyr från höjda havsnivåer, torka, översvämningar, extremt väder och i somliga fall även från krig och konflikter med klimatrelaterade orsaker.

I vissa fall representeras klimatflyktingar enbart som en framtida identitet, en grupp som ännu inte existerar. Andra gånger beskrivs dagens klimatflyktingar som de första av kommande stora floder. En identifierbar diskurs i artikelmaterialen behandlar klimatförändringen i allmänhet som en säkerhetsfråga och gruppen klimatflyktingar som ett hot. Många av artiklarna anknyter löst till säkerhetsdiskursen genom att tala om flyktingströmmar, massflykt, eller klimatförändringens risker. Exempelvis: "Våldsamma översvämningar, extrem torka och orkaner hotar i framtiden att utlösa stora strömmar av miljöflyktingar. Snabba politiska och ekonomiska beslut behövs." (Lönnaeus 2007). Andra är mer uttalat militariserade, argumenterar för ett stärkt försvar eller hävdar att miljöpolitik och säkerhetspolitik intimt måste hänga samman: "När miljö- och säkerhetspolitik knyts samman i ett allt tätare beroende, borde motståndet mot ett försvarspolitiskt samarbete med omvärlden också minska." (Pellnäs 2010). Även uppblående konflikter om mark och naturresurser, sönderfallande stater och politisk radikaliserings i drabbade länder beskrivs som konsekvenser av klimatförändringen för fattiga länder i södra Asien, Mellanöstern, Afrika och Latinamerika, vilket framställs som ett hot mot den rika världen.

Det förekommer också att klimatflyktingar representeras som ett hot mot civilsamhället genom att deras existens skulle innebära påfrestningar på välfärdsstaten: "Strömmar av klimatflyktingar kommer sannolikt att uppstå, något som innebär nya påfrestningar på sjukvårdsapparaten." (TT 2009b).

I utrikesnyheter representeras i några fall konkreta personer eller folk som klimatflyktingar. Darfur och Bangladesh anförs som exempel på platser där människor redan blivit klimatflyktingar. Bangladesh och Indien beskrivs som platser där miljontals människor kan komma att bli tvungna att fly undan översvämningar – och där begreppet klimatflyktingar även används för att beteckna de som flyr inom landets gränser. Maldiverna är ett specialfall där ett helt folk beskrivs som blivande klimatflyktingar. Dessutom framställs de som ett folk som vägrar vara offer, utan som istället tar ansvar för sin situation bland

annat genom att satsa på en helt koldioxidfri ekonomi och planera för att köpa landområden på platser som inte riskerar att översvämmas.

Idag existerande klimatflyktingar representeras i hög grad som offer för omständigheter utanför deras kontroll. ”Redan nu finns miljoner klimatflyktingar i världen, vars tillvaro har slagits i spillror på grund av den globala överklassens överkonsumtion och energifrossa.” (Hellgren 2009). I vissa fall representerar även människor som är i farozonen för att bli klimatflyktingar sig själva som offer för en global orättvisa (se t.ex. Holmgren 2007).

Representationen av klimatflyktingar som offer knyter an till en alternativ diskurs om klimatförändringen som ett globalt rättviseproblem, där mycket fokus läggs på de rika ländernas ansvar för situationen. Begrepp som ”historisk skuld” förekommer, liksom ”social rättvisa”, ”jämsällldhet” och ”rättigheter”. Denna diskurs får framförallt utrymme på tidningarnas kultursidor. Då den förekommer i den rena nyhetsrapporteringen är det generellt i beskrivningar av utomparlamentariska miljöorganisationer eller ståndpunkter i den globala södern: ”I Bangladesh förs klimatdebatten på en mer sofistikerad nivå. Landets intellektuella talar om den globala uppvärmningen i termer av mänskliga rättigheter och klimaträttvisa. Det perspektivet, som borde vara fundamentalt, har ännu inte på allvar hittat in i FN-systemet.” (Malm 2008). Denna alternativa diskurs väljer jag att kalla en rättvisediskurs. Representationen av klimatflyktingar som offer står i tydlig motsättning till representationen av dem som hot. I viss mån går rättvisediskursen direkt i clinch med den militariserande säkerhetsdiskursen: ”När nu ledningarna för EU och Nato med klimathoten som argument försöker dra med oss i en alleuropeisk militarisering är det en fråga om liv och död som inte borde få avgöras bakom stängda dörrar av byråkrater och militärer. Fredsrörelsen och klimatrörelsen har med ens blivit en och samma.” (Henriksson 2008).

Till samma rättvisediskurs hör Venezuelas president Hugo Chávez uttalande under klimattoppmötet i Köpenhamn, citerat i Göteborgs-Posten: ”De rika förstör planeten. Kanske tänker de åka till någon annan planet efteråt, men jag ser ingen annan i galaxen.” (GP 2009). Vilket leder oss vidare till nästa del av analysen, för att se närmare på bland annat narrativ om flykt ut i rymden.

3.3 Populärkultur

Denna del av analysen behandlar tre filmer som alla fått förhållandevis stor uppmärksamhet i Sverige under de senaste åren, och som på olika sätt och olika ingående använder narrativ om hur mänsklig aktivitet förstört människornas livsbetingelser på jorden. Samtliga hör hemma i science-fiction-genren och använder mer eller mindre vetenskapliga antaganden för att konstruera en framtida verklighet som säger något om den nutida. Det är en katastroffilm – *The Day After Tomorrow*, en action/äventyrsfilm – *Avatar*, och en animerad barnfilm – *WALL-E*.

WALL-E (Stanton 2008) utspelar sig åttahundra år in i framtiden, när mänskligheten sedan sjuhundra år har flytt till ut i rymden under ledning av megaföretaget Buy N' Large, BnL. Under 2000-talet täcktes jorden av skräp, och medan människorna evakuerades skulle skräpsamlarrobotar städa upp jorden. Förutom sopbergen är jorden plågad av sandstormar och miljön så förorenad och giftig att inget längre kan överleva eller växa. I filmens början är den enda varelsen kvar på jorden den bortglömda skräpsamlarroboten WALL-E som med tiden utvecklats en personlighet, samt hans tama kackerlacka. Handlingen går i korthet ut på att WALL-E möter och förälskar sig i roboten EVA – EVE i det engelska originalet – som skickats till jorden för att söka efter växtlighet och då finner en planta WALL-E tagit hand om. Han följer henne till BnL:s flaggskepp Axiom där plantan utlöser en kamp om huruvida människorna ska återvända till jorden (Stanton 2008).

Hela mänskligheten representeras alltså som miljö- eller klimatflyktingar i WALL-E. Människorna ombord på rymdskeppet Axiom framställs som förslappade, bekvämliga och lata. Flera generationers livstid i mikrogravitation har gjort dem bensköra och så feta att de liknar jättebäbisar som inte ens går för egen maskin. Människorna framställs som på flykt undan sitt ansvar – de har låtit BnL vaggas in dem i en förslappad livsstil av överkonsumtion och förströelse medan de Andra, nämligen robotarna, ska städa upp jorden åt dem. Filmens narrativ avslutas med att flyktingarna återvänder till sitt hem för att ta sitt ansvar och ta hand om jorden. Symboliskt reser de då också sig från sina flygande vilstolar och tar sina första steg. Människorna på rymdskeppet framställs som en homogen grupp: skiljelinjerna går mellan människa och maskin, mellan de som vill ha en förändring och de som försöker bevara status quo. Globala, geografiska och klassmässiga orättvisor tas inte upp. Det framstår som att mänskligheten som kollektiv både har orsakat problemen och utsätts för dem. Däremot behandlar berättelsen orättvisan som uppstår mellan generationer, eftersom de som orsakat förödelsen på jordklotet är döda sedan hundratals år när deras ättlingar fortfarande får leva med konsekvenserna och ta ansvaret för att återställa miljön.

BnL står för samhällets hela infrastruktur, produktion och regering. Filmen rör sig mellan kritik och normalisering av megaföretagets herravälde över den mänskliga civilisationen. Kritiken är bitvis vass, som i en scen där skolbarn upprepar efter sin lärare: ”B står för Buy N' Large, din allra bästa vän” (Stanton 2008). BnL blir protagonisternas huvudmotståndare eftersom de beslutade att människorna inte skulle återvända till jorden när det visade sig att planen för saneringen av jorden misslyckats, något som var avsett att ta fem år, inte flera hundra. Ändå ifrågasätts aldrig BnL:s existens av någon av filmens karaktärer – megaföretaget framställs som en dålig beslutsfattare som gav upp för enkelt, men inte som något i grunden felaktigt. Narrativet ifrågasätter inte BnL:s legitimitet som politisk aktör eller politiskt system. Den totalitära staten och megaföretag med för stor makt är klassiska grepp i dystopier, och kritiken av dessa fenomen är inbyggd i genren. WALL-E, som efter ett lyckligt slut på kärlekshistorien mellan robotarna avslutas med en bildspel av hur människorna tar hand om jorden tills den återigen blomstrar, kan dock inte sägas vara ren dystopi. Att BnL inte ifrågasätts eller en alternativ regeringsmodell presenteras i filmens lyckliga slut

kan fungera som ett normaliserande av megaföretags monopol och enorma inflytande över människors liv.

Avatar (Cameron 2009) utspelar sig i en framtida värld där en mänsklig koloni byggts på planeten Pandora för att bryta en värdefull mineral. Gruvdriften hotar planetens ursprungsbefolkning, folkslaget Na'vi, som därför tagit till vapen mot kolonisterna. Filmen följer marinsoldaten Jake Sully som skickas till Pandora i sin mördade tvillingbrors ställe för att ta kontakt med Na'vi-folket med hjälp av en konstgjord Na'vi-kropp, som benämns avatar. Jake infiltrerar en Na'vi-stam och rapporterar till koloniens militär tills hans lojalitet skiftas till ursprungsbefolkningen. I filmens slutskede leder Jake istället planetens folk i krig mot kolonisterna (Cameron 2009).

Kolonisterna på Pandora har lämnat sin hemvärld eftersom de dödat den där finns inget grönt längre (Cameron 2009). De kan alltså ses som klimatflyktingar. Gruvföretagets girige VD leder expeditionen, stödd av en liten grupp forskare och en stor mängd legosoldater. Klimatflyktingar representeras som ett hot, till och med som en invasion. De framställs som hotfulla, giriga och krigiska. Majoriteten av dem framstår som totalt oförstående inför sitt nya hemland, dess kultur och dess befolkning. Invasionen skapar dessutom en kedjereaktion som förvandlar en del av Na'vi-folket till flyktingar när kolonisterna med vapenmakt fördrivar dem och skapar förödelse i deras bosättning, "Hemträdet", för att komma åt mineralen på platsen. Na'vi-folket framställs som mycket nära knutna till sin natur – träden på Pandora delar ett "nervsystem" som fungerar som kommunikationssystem och kollektivt minne för folket. Förstörelsen av deras hemmiljö innebär därför att en enorm mängd kulturella minnen och kunskaper blir till intet. När kolonisterna till sist förlorar kriget mot Na'vi-folket skickas de tillbaka till jorden under vapenhot: filmens berättarröst säger att utlänningarna återvände till sitt döende hem, och bara några få blev utvalda att få stanna kvar (Cameron 2009). I det engelska originalet används ordet "aliens", vilket både betyder rymdvarelser/utomjordingar och utlänningar och därutöver används om illegala invandrare.

Avatar anknyter till en säkerhetsdiskurs: berättelsen rör sig ständigt kring osäkerhet och hot. Den enda motståndsstrategi som narrativet inte underkänner som ogenomförbar är väpnad kamp. Det finns också element av en vetenskapsdiskurs – ursprungsbefolkningens religion, sedvanor och heliga platser är blir värda full respekt först när de bekräftats av västerländsk vetenskap. Det västerländska vetenskapliga kunskapssystemet ges tolkningsföreträde. Avatar återberättar en historia om imperialism, västvärldens hänsynslösa jakt på värdefulla naturresurser och lokalinvånarnas motståndskamp. Denna representation av motståndskamp är dock djupt problematisk, bland annat eftersom ursprungsbefolkningen inte leder sin egen kamp. Jake Sully är den vite mannen som är bättre på att vara Na'vi än vad de själva är, som blir deras högste ledare och får dem att vinna kriget, som blir förlåten alla sina svek och dessutom inleder en relation med klanhövdingens dotter. Den vite mannen får alltså både prinsessan och hela kungariket, samt hjältestatus och moralisk överlägsenhet eftersom han tog lokalinvånarnas sida mot kolonisterna.

Ansvar för miljöförstörelsen placeras i Avatar hos människorna: de har dödat sin hemvärld, sin moder. I förhållande till den förödda jorden gör berättelsen ingen ytterligare uppdelning av ansvaret. Däremot placeras ansvaret för miljöförstörelsen på Pandora hos det vinstjagande företagens ledare, samt i viss utsträckning hos soldaterna som följer order och brukar våld. Vetenskapsmännen framställs som motståndare till våldet och därigenom goda. Deras utforskande och jakt på kunskap som kan infoga den nya planeten i det västerländska vetenskapliga kunskapssystemet framställs som oproblematiserad och god.

The Day After Tomorrow (Emmerich 2004) utspelas till största del i ett samtida USA och handlar om hur en superstorm orsakad av global uppvärmning drabbar jorden med allehanda extrema väderfenomen och leder till en ny istid inom loppet av en vecka. Filmens hjälte är paleoklimatologen Jack Hall, expert på forntida klimatförändringar, som förutspår händelseförloppet. Politikerna lyssnar inte på hans varningar i tid. Den nya istiden tvingar hela norra halvklotets befolkning att fly söderut för att överleva. Alla lyckas dock inte eftersom myndigheterna agerade för sent (Emmerich 2004).

Klimatflyktingar representeras som på flykt undan katastrofer som hotar deras omedelbara överlevnad. I *The Day After Tomorrow* blir klimatflyktingarna de som ur en global synvinkel är privilegierade innan katastrofen, vilket innebär att deras motiv för att fly inte kan ifrågasättas eller omtolkas till exempelvis en jakt på bättre ekonomisk standard.

En av filmens första scener utspelas på en konferens där Jack Hall föreläser om hur global uppvärmning orsakad av växthusgaser kan leda till en ny istid genom att havsströmmarna rubbas. Han säger då att ”gör vi ingenting snart, får våra barn och barnbarn betala priset” (Emmerich 2004). Den amerikanske vicepresidenten ifrågasätter honom med att fråga vem som ska betala för Kyotoavtalet, som ”skulle kosta världens ekonomi hundratals miljarder dollar” (Emmerich 2004). Klimatförändringens generationsmässiga orättvisa berörs alltså, och formuleras på ett sätt som lägger fokus på vårt ansvar för dem som är förbundna till oss med släktband. Både Jack Halls och vicepresidentens uttalanden riktar sig till en odefinierad vi-grupp, som omväxlande förefaller vara de politiska beslutsfattarna, de som befinner sig i samma rum och deras potentiella ättlingar, eller hela mänskligheten. Vicepresidentens tal om *världens* ekonomi som en enhet är en effektiv diskursiv konstruktion som döljer skillnaderna i hur olika länders ekonomi och olika befolkningsgrupper skulle påverkas.

Vetenskapsmannen är hjälten i *Day After Tomorrow*, och det vetenskapliga kunskapssystemet får till sist tolkningsföreträde. Stora delar av filmen kan läsas som en diskursiv kamp mellan en vetenskaplig diskurs som bland annat Jack Hall står för och en ekonomisk-politisk diskurs som företräds av vicepresidenten.

I viss utsträckning behandlar filmen klimatförändringen som en säkerhetsfråga eftersom militären sätts in för hantera katastrofen och evakuera människor. I de scener när Mexico stänger gränsen för amerikanska flyktingar löses situationen dock genom politisk kohandel istället för militärmakt. Den amerikanske presidenten får lova att efterskänka internationella skulder i utbyte mot att gränsen öppnas, vilket snarare får det att framstå som att den mexikanska regeringen drar fördel av situationen än som att en massinvasion av amerikanska flyktingar

verkligen ses som ett hot. Överlag representeras klimatflyktingarna i filmen snarare som offer för katastrofala omständigheter som erbjuds en fristad i länder i tredje världen.

3.4 Cirkulation av representationer och idéer

I såväl svensk politik som i nyhetspress och populärkultur förekommer representationer av klimatflyktingar som offer respektive hot. Representationer av klimatflyktingar som hot återfinns exempelvis i filmen Avatar där de framställs som en krigisk invasion på jakt efter nya naturresurser och oförstörda levnadsutrymmen. I Avatar finns en tydlig säkerhetsdiskurs där väpnad kamp framställs som den bästa överlevnadsstrategin. Samma militariserande tendenser hittas i debattartiklar och nyhetsrapportering som förutspår våldsamma konflikter i klimatförändringens spår och därför argumenterar för upprustning eller förstärkt gränsskydd. EU-agenturen Frontex arbete bygger på samma logik om behovet av att skydda medlemsstaternas territorium genom övervakning och strikt upprätthållande av gränserna. En mer subtil variant av säkerhetsdiskursen är när militär sätts in för att hantera flyktingströmmar eller evakueringar, så som militärens roll representeras i *The Day After Tomorrow* och som förts fram som en möjlighet i nyhetsrapportering och i svensk politik. Ytterligare en form säkerhetsdiskursen tar är att klimatflyktingar framställs som ett hot mot civilsamhället eller den nationella sammanhållningen eftersom de blir en påfrestning på välfärdsstatens kapaciteter. Sådan tankelogik hittas i svenska migrations- och flyktingpolitiska diskurser liksom i nyhetspressen, men inte uttalat i populärkulturen. Däremot bygger denna logik på mer spridda nationalistiska idéer om människors samhörighet med sin kulturella och geografiska hembygd. Det naturliga och eftersträvansvärda för majoriteten människor framställs även i populärkulturen som att stanna kvar vid eller återvända till sitt geografiska ursprung. Den goda eller naturliga flyktingen konstrueras som någon som är ovillig att lämna sitt hem men som tvingas fly under direkt hot mot sin överlevnad, som är ett offer för omständigheter utanför sin kontroll och som om och när det är möjligt återvänder till sitt ursprungliga hem. Till denna konstruktion av den goda flyktingen hör representationen av klimatflyktingar som flyktingar undan plötsliga katastrofer i *Day After Tomorrow*, liksom den svenska riksdagens beslut att utlänningslagens existerande formulering om skydd för människor som inte kan återvända på grund av miljökatastrofer är tillräcklig. Avatar erbjuder ytterligare en modell för den goda flyktingen: den som assimileras i det nya landets kultur.

Representationer av klimatflyktingar som offer står i klar kontrast till representationerna av dem som hot men bygger ändå på samma grundläggande antagande om att människans naturliga tillstånd är att vara bofast. Migration framställs som något människor blir offer för, något som påtvingas dem. Offer bär inte ansvaret för sin situation. Den rättvisediskurs som identifierats i nyhetspressen placerar istället ansvaret för klimatflyktingarnas situation hos den

rika delen av världen, i väst, eller i det kapitalistiska systemet. Detta förefaller ligga i linje med de politiska argumenten för att inkludera klimatflyktingar i Genèvekonventionen, vilket skulle göra det internationella samfundet ansvariga för deras situation och skyldiga att hjälpa dem. Strävan att ge klimatflyktingar officiell flyktingstatus behöver dock inte hänga samman med rättvisediskursen. Flyktingstatusen ger rätt till skydd och gör det till en internationell skyldighet att erbjuda detta skydd, men den fördelar inte ansvaret för att flyktsituationen uppkommit vilket är rättvisediskursens definierande kännetecken. Det är också intressant att notera att begreppet klimatflykting i så stor utsträckning används i nyhetsmaterialet utan att problematiseras eller definieras. Att migration orsakad av klimatförändringen ska förstås som en kategori av flyktingar verkar generellt tas för givet i nyhetsrapporteringen.

Viljan att differentiera ansvarsbördan för klimatförändringen och därigenom för klimatflyktingarna skiljer ut rättvisediskursen som en alternativ diskurs eftersom tendensen i större delen av materialet är ett nogsamt undvikande av samtida orättvisor och asymmetrier samt dessas orsaker. Istället framställs klimatförändringen – i singular; som en helhet – eller den globala uppvärmningen som ett globalt problem som ”vi” i egenskap av mänskligheten måste ta globalt ansvar för. Denna diskursiva konstruktion av mänskligheten som vi-grupp och enhet är särskilt tydlig i WALL-E och The Day After Tomorrow. Detta fokus på mänsklighetens gemensamma problem och ansvar kan å ena sidan underlätta nödvändigt samarbete men döljer å andra sidan existerande globala ojämlikheter.

4 Slutsatser och diskussion

En central del av representationers makt är att representationer av människor bidrar till att skapa identiteter och grupper. Enligt Laclau konstitueras en grupp när någon talar om eller till den. I samma ögonblick som någon talar om klimatflyktingar blir alltså "klimatflykting" en möjlig identitet och grupp. I gruppbyggandets natur ligger att gruppen definieras i förhållande till något annat, nämligen till de som inte ingår. Laclaus tes att grupper konstitueras när de blir omtalade eller tilltalade kan ge intrycket att alla gruppbyggningar existerar på lika villkor eftersom de alla konstitueras bara genom att nämnas. En sådan tolkning vore en allvarlig förenkling. Det som händer när en grupp representeras är att den blir en identifikationsmöjlighet och ett möjligt sätt att förstå världen, eftersom varje gruppbyggnad innebär ett utpekande av vilka skiljelinjer som är centrala. Representationer av klimatflyktingar i nyhetsmedia och populärkultur kan inte göra klimatflyktingar till en politiskt betydelsefull grupp på samma sätt som en representation i politisk diskurs eller lagtext skulle göra, eftersom olika diskurser har olika stor genomslagskraft beroende på hur institutionaliserade eller ifrågasatta de är och vilka maktresurser de kan mobilisera. Genèvekonventionen intar en särställning i flyktingpolitiska frågor, eftersom den anger staters skyldigheter i förhållande till flyktingar och är bindande för samtliga stater som anslutit sig till konventionen. Konventionens flyktingdefinition har följaktligen mycket större inflytande än konkurrerande diskurser, men därmed inte sagt att alternativa representationer är betydelselösa. Representationer av flyktingar i media, populärkultur och nationell politik formar en förståelse av vad en flykting är som dels kan avgöra hur Genèvekonventionen tillämpas i praktiken och dels i förlängningen skulle kunna leda till att konventionen förändras om en konkurrerande diskurs får tillräckligt stark ställning i tillräckligt många länder.

Likaväl som gruppbyggnad innebär ett exkluderande av utomstående som uppfattas som de Andra innebär det att alla skillnader inom gruppen ignoreras eller tonas ned. Att politiskt betydelsefulla grupper ofta definieras på så sätt att marginaliserade människor exkluderas är inget nytt. Vad som inte förefaller lika självklart är att även de mest inkluderande kollektiva identiteter kan ha en marginaliserande verkan. Då skiljelinjer inom gruppen ignoreras för att skapa samhörighet kommer orättvisor och ojämlikheter mellan olika delar av gruppen med all sannolikhet nedtonas. De privilegierade och de med mest makt kommer troligtvis att få fortsatt tolkningsföreträde. Tendensen att representera klimatförändring som ett globalt problem som måste hanteras globalt av mänskligheten som helhet kan förstås i detta sammanhang. Det är slående att konstruktionen av mänskligheten som den relevanta vi-gruppen i förhållande till klimatförändringsdebatten återfinns i produkter från media och filmindustrin i Sverige och USA – rika länder i västvärlden som tillhör de som historiskt sett är

mest ansvariga för utsläpp av växthusgaser och inte är bland de länder som troligtvis kommer att drabbas hårdast av dess konsekvenserna. Mänskligheten som vi-grupp är en diskursiv konstruktion som effektivt flyttar fokus bort från nutida globala ekonomiska och sociala asymmetrier och västvärldens historiska skuld. Samtidigt kan den få talaren eller nationen ifråga att framstå som globalt medveten, samarbetsinriktad och ansvarstagande. Formuleringen flyttar också ansvaret för klimatförändringen och klimatflyktingars situation från enskilda länder till det internationella samfundet eller ett potentiellt globalt samarbete.

Förskjutningen av ansvar för klimatförändringen och dess konsekvenser från stat-/nationsnivå till mänskligheten som kollektiv kan också relateras till den förskjutning av gränserna utåt och det delegerande av ansvar för gränsbevakning och våld som identifierats i EU:s migrationspolitik. Ansvarsfördelningen blir otydligare och varje enskild stats roll allt svårare att definiera. Inramningen av klimatförändringsproblematiken som en global utmaning aktualiserar också det som i annan statsvetenskaplig teoribildning är känt som det kollektiva handlandets problem, det vill säga svårigheten att få enskilda aktörer att handla på ett sätt som skulle gynna hela gruppen mer än den enskilda aktören. Eftersom internationell politik fortfarande är så knuten till det westfaliska systemet av suveräna stater kan ingen diskurs, oavsett hur globaliserande och homogeniserande den är, idag undkomma att bli en fråga om samarbete och förhandling om den ska omvandlas till faktisk internationell politik.

Vikten av att framstå som ansvarstagande, human och rättrådig, som bland annat kommer fram i den svenska flyktingpolitiska diskursen, kan som togs upp i analysen förstås som en del av en nationalistisk idéströmning. En förstärkt nationalistisk trend förefaller vara en sannolik reaktion på klimatproblematikens transnationella karaktär. Det blir ett försök att återigen framställa nationen som den viktigaste enheten, i kontrast till den tidigare diskuterade representationen av mänskligheten som den politiskt mest relevanta gruppen. På grund av dess transnationella karaktär är klimatproblematiken omöjlig att hantera helt inom ramen för den suveräna nationalstaten, vilket gör att den kan uppfattas som ett hot mot statens legitimitet som den centrala politiska aktören. Att klimatflyktingar uppfattas som ett hot kan delvis förstås ur samma perspektiv, eftersom storskalig migration utmanar själva grunden för statsystemet. Vissa teoretiker menar att kontroll över migration och monopol på legitima möjligheter till rörlighet är lika essentiellt för den moderna staten som våldsmonopolet (Torpey citerad i Kalm 2008:100). Ett grundläggande och oftast underförstått antagande i de diskurser som jag analyserat är att människans naturliga tillstånd är att vara bofast, inte att vara nomad eller migrant. Den moderna nationalstaten bygger på denna idé: att regera över ett territorium innebär att regera över en befolkning som är permanent bosatt inom detta territorium. Migration framstår då som en avvikelse från normen som måste regleras. En intressant analys på detta tema är den Kalm gör genom att sammanföra insikter från antropologi och kritisk geografi för att visa på hur en essentialistisk förståelse av geografiska platser och mänsklig kultur går hand i hand med nationalism och normaliserar idén att medborgarna i en stat naturligt hör hemma i dess territorium medan invandrare och flyktingar egentligen hör hemma någon annanstans, där de har sina ”rötter” (Kalm 2008:112-117).

Alla de tre områden som analyserats – politik, nyhetsrapportering och populärkultur – och de diskurser som identifierats i dem fungerar som en meningsskapande struktur. Den gör det möjligt att förstå och förhålla sig till en omvärld där klimatförändringen kan komma att omskapa både den fysiska och den sociala verklighet vi lever i idag, bland annat genom att leda till ökad migration. De olika diskurserna står i konflikt med varandra på flera punkter, men en grundläggande premisser de har gemensamt är att människan ses som knuten till sitt geografiska ursprung och av naturen i huvudsak bofast. Det leder till att klimatrelaterad migration inte ses som en självklar, rationell anpassningsstrategi inför förändrade levnadsvillkor i klimatförändringens spår. Istället framstår en framtid med ett stort antal klimatflyktingar som ett katastrofalt scenario som helst bör avväjas så gott det går av humanitära skäl och/eller av säkerhetsskäl. Och om det inte går måste den ökande migrationen hanteras, regleras och kontrolleras för att inte sätta hela det internationella systemet av nationalstater på spel.

En tendens i resultatet av analysen som vore intressant att studera närmare är på vilka sätt västerländsk vetenskap ges tolkningsföreträde. Det är möjligt att en vetenskapsdiskurs fungerar som en typ av metanarrativ eller en övergripande kunskapsregim som strukturerar hur vi förstår klimatproblematiken och dess effekter för samhället. Om en vetenskapsdiskurs är helt och hållet dominerande i klimatfrågan kan det få betydelsefulla politiska konsekvenser, eftersom en vetenskapsdiskurs är svår att behärska och få fullständig tillgång till för majoriteten människor, samtidigt som frågan om hur både orsakerna till klimatförändringen och konsekvenserna av den ska hanteras har väsentliga ekonomiska och sociala konsekvenser för alla människor.

Vilka meningsskapande strukturer politik bygger på och samverkar med är en fråga som överlag förtjänar mer uppmärksamhet. De utgångspunkter och antaganden som politiska diskurser har gemensamt med till synes opolitiska, vardagliga diskurser i media och underhållning påverkar i stor utsträckning vilka politiska projekt som framstår som rimliga och relevanta och hur de blir möjliga att formulera.

5 Referenser

- Abiri, Elisabeth, 2000. *The securitisation of migration : towards an understanding of migration policy changes in the 1990s : the case of Sweden*. Göteborg: Department of Peace and Development Research, University of Göteborg.
- Abiri, Elisabeth – Hettne, Björn, 2000. "The Securitization of Cross-Border Migration: Sweden in the Era of Globalisation", s. 187-201 i Abiri, Elisabeth, 2000. *The securitisation of migration : towards an understanding of migration policy changes in the 1990s : the case of Sweden*. Göteborg: Department of Peace and Development Research, University of Göteborg.
- Bates, D. C, 2002. "Environmental refugees? Classifying human migrations caused by environmental change." *Population and Environment*, vol 23, no. 5, s. 465-477.
- Brass, P. R, 2000. "Foucault steals Political Science", *Annual Review of Political Science*, vol. 3, s. 305-330.
- Brown, Oli, 2008. *Migration and climate change*. Geneva: International Organization for Migration.
- Ceballos, Bodil (mp) m.fl. Motion 2009/10:Ju384.
- Göteborgs-Posten, 2009. "Mäktiga män som ska lösa knutarna", 2009-12-17.
- Hellgren, Anna, 2009. "Miljöpolitiken en tunn fernissa", *Piteå-Tidningen*, 2009-07-02.
- Henriksson, Lars, 2008. "En fråga på liv och död för jordens folk", *Göteborgs-Posten*, 2008-03-15.
- Holmgren, Mia, 2007. "Här är klimatförändringen en kamp på liv och död", *Dagens Nyheter*, 2007-01-14.
- JAK, 2007. "Tänk solidariskt och globalt om arbete, klimat och framtid", *Göteborgs-Posten*, 2007-02-04.
- Johansson, Christina, 2005. *Välkomna till Sverige?: svenska migrationspolitiska diskurser under 1900-talets andra hälft*. Malmö: Bokbox, 2005
- Johansson, Christina, 2008. "Svenska flyktingpolitiska visioner : självbild eller verklighet?", s. 113-129 i Lundberg, Urban och Tydén, Mattias, (red). *Sverigebilder: det nationellas betydelser i politik och vardag*. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier.
- Kalm, Sara, 2008. *Govering Global Migration*. Lund: Department of Political Science, Lund University.
- Lönnaeus, Olle, 2007. "Ny EU-lag sätter press på svenska biltillverkare. Kompromiss mellan miljörörelsen och bilindustrin - tillverkarna tvingas sänka koldioxidutsläppen." *Sydsvenskan*, 2007-02-07.
- Malm, Rasmus, 2008. "Dags att börja betala på vår eko-skuld", *Göteborgs-Posten*, 2008-12-12.

- Migrationsverket, 2010. <http://www.migrationsverket.se/info/443.html>, 2010-05-12.
- Neumann, Iver, 2003. *Mening, materialitet och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Nexon, Daniel H. – Neumann, Iver B , 2006. ”Introduction: Harry Potter and the Study of World Politics”, s. 1-24 in Nexon, Daniel H. – Neumann, Iver B. (eds.). *Harry Potter and international relations*. Lanham, Md.: Rowman & Littlefield.
- Pellnäs, Bo, 2010. ”Miljöförändringar handlar också om säkerhetspolitik”, *Dagens Nyheter*, 2010-05-02.
- SfU = Socialförsäkringsutskottet, 2009. Betänkande 2009/10:SfU14 Migration och asylpolitik.
- SOU = Statens Offentliga Utredningar. Direktiv 2009:53. http://www.sou.gov.se/cimu/direktiv/direktiv2009_53.htm, 2010-05-18.
- TT, 2009a. ”Danmark tar emot klimatflyktingar”, *Dagens Nyheter*, 2009-12-06.
- TT, 2009b. ”Sjukdomar i klimatförändringens spår”, *TT*, 2009-08-13.
- UNHCR, 2009-12-16. ”Climate change displaces millions”, http://www.unhcr.se/en/News/articles09/article_climate_change_15dec09.html, 2010-05-10.
- Weldes, Jutta, 2003. ”Popular Culture, Science Fiction, and World Politics: Exploring Intertextual Relations”, s. 1-27 in Weldes, Jutta (red.). *To seek out new worlds. Exploring links between science fiction and world politics*. New York: Palgrave Macmillan.
- Welzer, Harald, 2009. *Klimatkrig. Varför människor dödar varandra på 2000-talet*. Göteborg: Daidalos.
- Winther Jørgensen, Marianne – Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Audiovisuella källor

- Cameron, James (regissör), 2009. *Avatar*. [Film] Producerad av Cameron, James. USA: 20th Century Fox.
- Emmerich, Roland (regissör), 2004. *The Day After Tomorrow*. [Film] Producerad av Emmerich, Roland. USA: 20th Century Fox.
- Stanton, Andrew (regissör), 2008. *Wall-E*. [Film] Producerad av Morris, Jim. USA: Pixar Animation Studios.